

Nyomornegyedek a templomok árnyékában

Adalékok az ellenforradalmi korszak egyházi szociálpolitikájához

Amikor 1945-ben felosztották hazánkban a nagybirtokokat, az összes felosztásra kerülő 5,5 millió holdnak több mint hatoda, 800 000 hold volt a katolikus egyház tulajdonában. Jelentős tőkék feküdtek az egyháznak pénzügyi intézetekben, iparvállalatokban, részvényekben is. Az egyház nyíltan vagy burkoltan mindvégig támogatta az ellenforradalmi rendszert, méghozzá nemcsak a napi sajtóban vagy a választási kampányok során, hanem a szószékről és a pasztorizációban is. Ha tehát e kis írásban szemügyre vesszük az egyházak, de mindenekelőtt a legnagyobb vagyonnal, apparátussal rendelkező katolikus egyház „szociálpolitikai” tevékenységét az ellenforradalmi korszakban, hangsúlyoznunk kell, hogy az egyház felelős volt a tömegek elesettségéért és nyomoráért, még saját erkölcsi mércéjével mérve is felelős azért, amit tett, s azért is, amit elmulasztott.

Vallásügyi kiadások a főváros költségvetésében

Az ég felé törő pompázatos székesegyházak és templomok nem csupán az egyház földi létét és hatalmát jelképezték az ellenforradalmi korszak Budapestjén. Amíg az emberek is felfelé tekintettek, nem kellett tőlük tartania az uralkodó rendszernek. Nem meglepő ezért, ha a főváros költségvetésében a vallásügyi kiadások évről évre emelkedő iránymutatást mutatnak.

Ha az 1913-as évi költségvetést, az utolsó háború előtti év költségvetését vesszük alapul, a következő képet nyerjük. 1913-ban, mikor Budapest egy 20 millió lakosú országnak volt a fővárosa, a vallásügyi kiadások 934 000 aranykoronát tettek ki, míg ugyanazon tétel rendkívüli kiadásai 680 000 koronára rúgtak.

A két tétel együttvéve 1 614 900 koronát, tehát 1 928 000 pengőt tett ki. Az 1925-ös költségvetés adatai meghaladták ugyan az említett 1913-as alapot, de még elég szerény mértékben. Ebben az évben kegyúri és egyéb egyházi kiadásokra 2 015 655 pengőt fordítottak. Az 1927-es költségvetésben ez a tétel már 2 341 313 pengőre ugrott fel. Az 1928-as év vallási költségvetése még ennél is magasabb: 3 799 093 pengő volt.

Baloldali képviselők a közgyűléseken és bizottsági üléseken szüntelenül rámutatnak arra, hogy a hitéleti kiadások iránt olyan megértő kormány és főváros milyen érzéketlen egyéb lényegesebb feladatai iránt.

Polgári államok sohasem tették kardinális kérdéssé a népjólétet, a szociális gondoskodást. De az a nem-törődőmség és képmutatás, ahogy a Horthy-korszakban a hatalom birtokosai a „mindent az egyháznak és semmit a szegényeknek!” jelszavát érvényesítették, párját ritkítja az első világháború utáni Európában.

Szabó Imre szociáldemokrata képviselő 1926-ban a nemzetgyűlésen joggal tehetett szemrehányást a kormánynak, hogy amikor országos viszonylatban 4 591 367 pengőt irányozott elő „vallási célok támogatására és egyházi javadalmasítására és egyházi javadalmasítás címén”, ugyanakkor a népjóléti miniszter költségvetésében szociális célokra mindössze 12 és fél millió pengőt vettek fel, de ebből is a bevétel rovataiban több mint 6 millió pengő megtérült. Szociális célokra a kormány így alig áldoz valamivel többet, mint az egyházak támogatására.

1930-ban az Országos Katolikus Nagygyűlés rendezési költségeihez a főváros 10 000 pengővel járult hozzá, ugyanakkor pedig sok nyomorgónak az inszégakcióba való bevonására nem volt fedezet.

Iskolaépítésre, ingyen strandfürdő létesítésére egyetlen fillér nem jutott, mert kijelentették, hogy nincs rá fedezet, viszont a főváros ugyanabban az időben 1 200 000 pengőt fordított templomépítésre.

Kirívó az a bőkezűség, mellyel a főváros minden rendű és rangú felekezetet támogatott. Érdemes megnézni egy-egy év folyamán a főváros által kiosztott rendes és rendkívüli felekezeti segélyek összegét: még a mohamedán lelkesedés is kapott 400 pengőt. Azonkívül számos templomrenoválásra, rendházaknak, oltáregysületeknek és egyéb vallásos célú egyesületeknek

A középső-ferencvárosi plébániatemplom a Haller téren — egy kisszakasznyira a nyomorgyedektól

szavaztak meg fejenként több ezer pengőt. A katolikus egyháznak nyújtott segítség e felsorolásban nem szerepel.

Templomépítkezések

Az egyes egyházközségek gyakran anyagi erejüket meghaladó építkezésekbe, templomrenoválásokba kezdtek. Pénzüik fogytával a főváros segítségét kérték, rendszerint arra hivatkoztak, hogy az építkezést abbahagyni, vagy a renoválást elhagyni, kultúrbotrányt vonna maga után és esetleg a hívek olyan mérő megbotránkozását idézné fel, mely nem lenne közömbös a főváros számára sem.

Lázár Ferenc 1927-ben a pénzügyi bizottság ülésén szóvá tette, hogy a lipótvárosi bazilika építése és belső kiképzése nem nyert befejezést és ezért legalább a jövő évi fővárosi költségvetésbe kívánta felvételni, hogy „Budapest úgyszólván legszébb, vagy legalább legnagyobb-szabású katolikus templomának a tervbe vett és félbe nem hagyható művészi befejezése lehetővé tétessék”.

A zuglói katolikus egyházközség, mint Szabó József, a javaslat előadója elmondta, nagy erőfeszítések árán

templomot építtetett, s hozzá kultúrhatást szerzett. Ezzel azonban magát súlyos adósságokba verte. Az épületet 2 évvel korábban 600 millió koronáért vásárolták, de a kultúrház működéséhez még majdnem felényi összegre van szükségük. Az előadó ezt az összeget a fővárostól kérte, arra hivatkozva, hogy „azon a vidéken semmiféle más kultúr-intézmény nincs, vastánap délután a gyermekeknek, este a felnőtteknek rendszeres kultúrelőadásokat tart, vallásérkölsi és hazafias nevelésben részesíti az ottani közönséget”.

A budapest-herminamezői katolikus egyházközség is templomépítéshez kezdett, de csak 100 000 pengővel rendelkezett. Az egyházközség, hogy befejezhesse a templomépítést, a fővárostól 100 000 pengőt kapott.

Miben honol a felekezeti béke ?

Az egyházi segélyek kiosztása alkalmával időnként elcsitulak az ellentétek a polgári pártok és a felekezetek képviselői között.

Jellemző erre az 1928-as költségvetés fővárosi bizottsági tárgyalásának egyik ülése. Az értekezlet elején a Kossuth-szobor leleplezésén történtek és a katolikus egyháznak az ünnepségről való tüntető távolmaradása felforrósította a kedélyeket és megosztotta a jelenlevőket. Röviddel utána, még ugyanazon az ülésen, amikor a segélyosztásra került a sor, már szent volt a béke a résztvevők között.

Sőt, mindegyik felekezet szószólója „tárgyalogosságát” bizonygatva, mielőtt a saját egyháza javadalmazásának emelését kérte, igen megértően nyilatkozott a többi egyház gondjairól is.

Pl. Korein Dezső, amikor a zsidó hitközségeknek jutó összegek fel-emelését kérte, az összes egyházaknak jutó 4 millió pengőt kevesellte, és a vallásügyi költségvetés felemelését szorgalmazta.

A katolikus Petrovác Gyula, a fővárosnak ugyanezen a közgyűlésén

szervenélyes hévvel tette szóvá a zuglói református egyházközség nyomasztó anyagi gondjait, s 50 000 pengőt kért a zuglói reformátusok részére templomtatarozásra és rendkívüli segélyre.

A főváros bőkezűségét időnkint még a kormány is megsokallta. Jellemző erre az a belügyminiszteri leirat, mely a főváros 1928-as költségvetését hagyta jóvá. A leirat miután örömmel nyugtázza „a vallásos érzelmeget megerősödését” Budapesten, és elismerően szól a főváros áldozatkészségéről, a következő óvó szavakat intézi a közgyűléshez :

„A felekezeti rendkívüli segélyek feltűnő emelkedését azonban mérsékelni kellene és lehetne is oly módon, ha elvben kimondanák, hogy a székesfőváros építési vagy tatarozási célokra az egyes hitfelekezetek által saját erejükkel adott összegnek egy bizonyos meghatározott százalékát nyújtja segélyképpen.”

A templomépítési buzgóság ellen a polgári pártok képviselői közül csak elvétve emelte fel valaki a szavát. Hogy a polgárság antiklerikalizmusa már a múlté, ezt legjobban ezek a fővárosi tanácsülések bizonyították. A szocialdemokrata párt magatartása is legtöbbször nélkülözte a szükséges következetességet. Szónokai gyakran csak méricskéltek és az egyes kiadási tételek között válogatva, egyensúlyt kerestek a szociális, közlekedési, vallási és egyéb kiadások között.

Blaskó Artur a pénzügyi bizottság ülésén jelentette ki, hogy a szocialdemokrata párt nem vallásellenes, hanem a vallást magánügynek tekintik . . .

Egyházi adósszedők

Ugyanakkor, amikor az egyházak nagy összegeket kaptak hivatalos pénzekből, saját adópréssüket is működtették. Mert legjobb akarattal is csak adóprésnek lehet nevezni azt a rendszert, amelyet az egyházak, s különösen a katolikus egyház az

egyházi adónál bevezetett. Ha az előbbieken arról szoltunk, hogy a főváros költségvetésében évről évre növekvő tételeket jelentenek a vallási kiadások, az egyházi adóokról is elmondhatjuk, hogy igen magasra kúsztak fel.

Sterbinszky Lipót, városházi bizottsági tag 1927-ben megemlítette egy kis egyházközösséget, mely 1925-ben 27 975 pengőöt vetett ki híveire, míg a következő évben már 69 235 pengőt, tehát az előbbinek több mint kétszeresét rótták ki rájuk.

Kegyelem nem volt, a munkánélküli munkások is megfizették évi 3–4 pengő adójukat az egyháznak. Az egyházi adót közadók módjára, állami végrehajtás útján hajtották be.

Ács Péter, az újpesti hajógyár egykori lakatosja mondja el visszaemlékezéseiben, hogy 1934 karácsonya közeledett, amikor többemagával megkapták a hetibérrel együtt az elbocsátást is. Kb. 60 pengőre számított: nagyon kellett a pénz a családnak. S ebben a helyzetben 26 pengőt levontak — egyházadóra. Nagyon felháborodott, felment panaszra a városházára, ahol a következő prédikációban részesült: „Minden becsületes keresztény ember kötelessége, hogy megadja az istennek, ami az istené.” Hiába mondta, hogy neki a családját kell eltartania: nem hagyták sokáig beszélni, egy rendőr kivezette a városházáról és búcsúzóul figyelmeztette, hogy rosszul jár, ha még egyszer találkoznak... Íme, egy példa, mely egyaránt rávilágít az egyház szociális megértésére és arra az önkéntességre, mellyel a hívők adóztak az egyháznak.

Vegyük mindehhez hozzá, hogy Budapesten ebben az időben (1935) 620 000 katolikus volt, ílymódon fogalmat alkothatunk magunknak arról, hogy a vagyonos egyház számára milyen bevételi forrást jelentett az egyházi adó. A híveknek még tiltakozásra sem volt módja. Volt, aki azt sem tudta, hogy létezik valamilyen egyházközösség, mely nyilván-

tarítja őt. „Jogaikkal” még kevésbé voltak tisztában.

Amikor az egyházak vagyonukat védelmezik, felsorolják a sok nemes célt, melyre pénzt költenek. Mint láttuk, templomai, papjuk eltartását szívesen áthárították a bőkezű államra, vagy a fővárosra. Ugyanígy: iskoláik és más intézményeik fenntartására nem sokat költöttek saját zsebükből. A térítő misszió, a jótékonykodás... Nos nézzük meg az idevonatkozó fővárosi adatokat.

Munkásmisszió

A húszas évek végén beköszöntött a nagy gazdasági világválság. A magyar munkásosztály életszínvonala tovább süllyedt, hatalmas tömegek váltak munkánélkülivé. Ebben a helyzetben a magyar uralkodó osztályok joggal aggódtak a munkások elégedetlensége miatt. Aggályaikban osztoztak az egyházi vezetők is.

Ennek a riadtságnak érdekös dokumentumát olvashatjuk a Korunk Szava egyik 1933-as számában. Kőbánya helyzetjelentéséről van szó:

„A téglagyári munkások 90 %-a nem jár templomba. Karácsony, húsvét és a körmenetek alkalmával még csak megmozdul közülük egy rész, de egyébként teljesen elfásítja őket a nyomorúság és az azt kihasználó agitáció... A kispesti és kőbányai munkásotthonok ellensúlyozására egy kultúrház létesítésére enne szükség, mert csak ezáltal lehet a lelkekhez hozzáférni... Templomba az intelligencia és a munkásosztály 80 %-a nem jár. Szegény majorosok, nyugdíjas altisztek, rendőrök, postások, szegényasszonyok, jölelkű leányok a templombajárók leginkább.”

1935-ben Magyarország hercegprímásához és a katolikus püspöki kárhoz egy, számos aláírással ellátott nyílt levelet küldtek hitbuzgó katolikusok. A levélben előadták, hogy a pestkörnyéki városok és községek növekedése, valamint a pestkörnyéki munkások körében lábrakapó vallástalanság aggasztja őket és helyesnek

tartanák, ha ezeken a vidékeken szerzetes- és apácarendeket telepítenének le. Ekkor azonban már folyamatban voltak ilyen egyházi intézkedések.

Müller Antal Wolff-párti városatya mondotta a következőket 1936 márciusában a főváros tanácsülésén: „Örömmel kellene leszögeznünk azt az álláspontot, hogy az utóbb épült templomok a város külső részein állítottak fel, vagyis azokon a helyeken, melyek nem voltak templommal ellátva. A város középpontjában azért nem épült templom, mert a hitélet itt kellőleg el volt látva, ellenben épp a munkások, a szegényemberek által lakott vidékeken nem voltak templomok.”

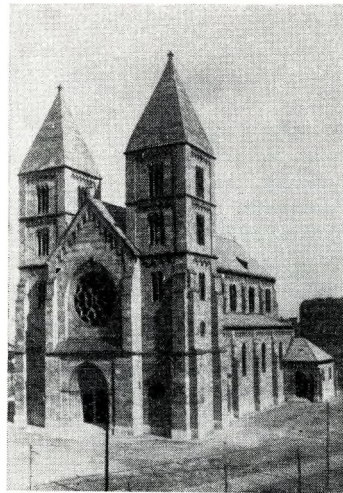
Nyomortelepek

Nem véletlen az az érdeklődés, mellyel a katolikus egyház egyszerre a külváros és azon belül is a nyomortanyák lakói felé fordul.

Egy 1938-as felmérés szerint a Zita-telepen és a ferencvárosi Kiserdőn a következő volt a vallási megoszlás: Zita-telep: katolikus 323, görögkatolikus 24, protestáns 92, izraelita 12, ismeretlen vallású 7 család.

A ferencvárosi Kiserdő vallási adatai: katolikus 289, protestáns 78.

A Lehel téri templom

baptista 1, pünkösdistá 50 család. Hasonló megoszlást tükröznek az Illatos-úti és az Augusta telep egykori lakókönyveinek adatai.

Hogyan fogadta a telepi lakosság „misszionáriusait”? A telepen élő öntudatos munkások természetesen végig elutasítóan. De ők csak a telepi lakosság kis részét tették ki. A többség alkalmi munkákból élő napszámosságokból, segédmunkásokból, kisipari jellegű munkát végzők közül rekrutálódott, deklasszáldott elemekből. akik az igazi gyári környezetet alig ismerték. Legtöbbjük már évek hosszú sora óta élt itt és valami hallatlan gyűlölet halmozódott fel benne a külső társadalom egészével szemben, melynek egyik száműzöttje volt. A kívülről érkező társadalmi egyesületek, jótékonyági körök, politikai pártok képviselőit anarchista közönnyel fogadták. Nem vitatkoztak velük, csak éppen hallgattak. Nem a szavak, hanem a tettek, illetve a kapnival érdekelte őket.

A telepi fiatalokhoz híjáró papok sokat panaszkodnak az ifjúság anyagias „materializmusára” és megvallják, hogy fáradtságos munkával is nem egyszer csak igen kérdéses eredményeket érnek el.

Szabó István a Prohászka Ottokár Társaság tagjaként tevékenykedett a Mária Valéria telepen, s az egyik telepi fiatal igen jellemző véleményét idézi:

„Nem érdekel minket a vallás. Mi a grundon nőttünk fel. Fuballozunk, nőkről beszélgetünk, káromkodunk és a hat elemi hittanját már régen elfelejtettük. Sohasem éltünk vallásosan, de erkölcsösen sem. Hogy idejövünk, nem is tudjuk okát. Talán azért, mert nincs munkánk. Ilyenkor jó összejönni.”

Az egyházak telepi térítő tevékenységének főleg ott teremnek gyümölcssei, ahol sokgyermekes, évek óta munkanélküli, betegségekkel és egyéb csapásoktól sújtott emberek élnek, akikből a halmozódó bajok irreális szemléletet, csodavárást váltottak ki és így fogékonyakká váltak a „kegyelem szentsége” iránt.

A Mária Valériatelepi barakk-kórház kápolnája

A periféria egyházközségének papja azt is jól tudja, hogy a hivalkodás és pompa csak elidegeníti tőle a szegény embert. A kültelki pap, feleteseinek szűkkeblűségéből, melyet a missziós tevékenység keneteljes hangoztatásával takargattak, különben is elég szegényes körülmények között él. Amikor rajongó újságcikkek megemlítik, hogy például Szabó Lászlónak, a Soroksári úti egyházközség lelkészének szobájában egy ágy, egy asztal és néhány szék jelentik a bútort, akkor ne felejtjük el a számító politikát sem, mely nagyon is jól tudja, hogy a szegényesen berendezett paplak a legszilárdabb támasza és hitelesítője a pompás püspöki rezidenciáknak.

A térítési akciók szorosan összekapcsolódtak a segélyezési akciókkal. Ebből leginkább az egyes Karitász-csoportok vették ki részüket.

A budapesti Karitász egy 1933-as évről szóló beszámolójában olvas-

A pesterzsébeti Hanga-telep

hatjuk, hogy ebben a működő 3 Karitász-irova 1 480 888 pengőt teremtett elő segélyezésre, 600 467 ebédadagot osztott szét, 250 154 kg kenyeret, 177 152 liter tejet, 459 839 kg egyéb élelmiszert, 7385 cipőt és 354 809 pengő pénzbeli segélyt stb.

Tudjuk, hogy a nyomortelepek papjai buzgón fáradoztak állásszerzésen is. Mint annak idején egy lap beszámolt róla, Szabó László, a „Desumbuj” környék már említett lelkésze 220 állást szerzett munkanélküli híveinek. Persze a gyáros számára is megnyugtatóbb volt, ha a pap által ajánlott, mindenbe beletrődő, elesett munkást kapott.

A különböző gyűjtések Budapest és az ország hallatlan nyomorának felszámolásában vajmi keveset jelentettek. Nem hallgatható el az sem, hogy az ilyen adományok az egyház hatalmas vagyonát egyáltalában nem érintették, hiszen azokat jórészt a legszegényebbeknél csak valamivel kevésbé szegények fillérjeiből gyűjtötték össze.

Nincs szándékunkban! ebecsülni azt a fáradhatatlanságot és belső meggyőződést, mellyel számos telepi pap végezte tevékenységét, de nem hallgathatjuk el, mennyire rombolóan hatott tevékenységük politikai szempontból.

A katolikus alsópapság szociális tevékenysége, a Korunk Szava köre, a Prohászka Ottokár Társaság falu- és városkutató csoportjai stb. kétségtelenül kivételt jelentettek a hivatalos konzervatív katolicizmus és a Horthy-állam sivár szövetségében. De ez az alsópapság, ezek a haladó szándékú világi katolikusok legjobban szándékaik ellenére is az egyházat segítették agitációjukkal a fennálló, gyökeréig reakciós és népellenes társadalmi rend védelmében. Tanulságul szolgált ez a nép mellé álló egyháziaknak, de tanulságos minden haladó embernek is: a nép javáért a földön kell megvívni a harcot. Szalai György